

МО «Курумканский район»
Курумканское РУО
МБОУ «Аргадинская СОШ им.А.Б.Будаина»

«Согласовано»

Руководитель МО

_____/Ихинова С.В./

ФИО

Протокол №1 от «31»августа 2023г.

«Согласовано»

Заместитель директора по УР

_____/Я.Х.Лосолова/

ФИО

Протокол №1 от «31» 08. 2023 г.

«Утверждено»

Директор школы:

_____/Э.Ц.Раднаев/

ФИО

Приказ №346-1 от «31» августа 2023 г.

Рабочая программа:

Учебный курс: Бурятский язык

Уровень обучения, класс: основное общее, 6 класс

ФИО разработчика: Гармаева Л.Н., учитель бурятского языка и литературы

Срок действия программы: 1 год

2023 г.

Пояснительная записка

Рабочая программа по бурятской литературе для 6 класса составлена на основе:

- Федерального Закона «Об образовании в РФ» № 273-ФЗ от 29.12.2012г. (с изменениями и дополнениями);
 - Закона «Об образовании в РБ» от 13 декабря 2013 года N 240-V (с изменениями и дополнениями);
 - Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования второго поколения (Приказ МО и Н РФ № 1897 от 17 декабря 2010 г.) (в редакции приказа Минобрнауки России от 31 декабря 2015 г. №1577);
 - Примерной основной образовательной программы ООО, утвержденной МО и Н РФ от 8 апреля 2015 г. № 1/15;
 - Приказа Минпросвещения России от 28.12.2018 г. № 345 «О федеральном перечне учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования»;
 - Приказа Минпросвещения России от 22.11.2019 N 632 "О внесении изменений в федеральный перечень учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования, сформированный приказом Министерства просвещения Российской Федерации от 28 декабря 2018 г. N 345"
 - Санитарно - эпидемиологических правил СП 3.1/2.4 3598-20 «Санитарно- эпидемиологические требования к устройству, содержанию и организации работы образовательных организаций и других объектов социальной инфраструктуры для детей и молодежи в условиях распространения новой коронавирусной инфекции (COVID-19)»
 - Основной образовательной программы основного общего образования МБОУ «Аргадинская СОШ им.А.Б.Будаина»;
 - Устава МБОУ «Аргадинская СОШ им.А.Б.Будаина»;
 - Приказа № 1 по школе от 31 августа 2023 года «Об утверждении ООП ООО школы на 2023 -2024 уч.г.»
- УМК. О.Ш.Цыремпилова, Ц.С.Жанчипова. Улаан-Удэ «Бэлиг» 2018г.м
- На изучение предмета отводится 3час в неделю, итого 102 часа за учебный год.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА «БУРЯТСКИЙ ЯЗЫК»

Бурятский язык входит в общеобразовательную область «Язык и литература».

Бурятский язык является одним из главных элементов культуры бурятского народа - носителя данного языка. Он открывает учащимся непосредственный доступ к духовному богатству бурятского народа, повышает уровень их общего гуманитарного образования, а также является средством межкультурной коммуникации. Поэтому ему отводится существенная роль в решении важных задач, стоящих перед современной школой в плане формирования толерантной личности, развития ее национального самосознания.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ОБУЧЕНИЯ БУРЯТСКОМУ ЯЗЫКУ

Обучение бурятскому языку направлено на достижение следующих целей:

-формирование умений общаться на бурятском языке с учетом речевых возможностей и потребностей школьников: элементарных коммуникативных умений в говорении, аудировании, чтении и письме;

- **развитие** личности ребенка, его речевых способностей, внимания, мышления, памяти и воображения; мотивации к дальнейшему овладению бурятским языком;
- **обеспечение** коммуникативно-психологической адаптации школьников к новому языковому миру для преодоления психологических барьеров в использовании бурятского языка как средства общения;
- **освоение** элементарных лингвистических представлений, доступных школьникам и необходимых для овладения устной и письменной речью на бурятском языке;
- **приобщение** детей к новому социальному опыту с использованием бурятского языка: знакомство школьников с культурой бурятского народа, с фольклором и доступными образцами бурятской литературы;
- **формирование** речевых, интеллектуальных и познавательных способностей школьников, а также их общеучебных умений.

Обучение бурятскому языку на ступени основного общего образования направлено на достижение следующих целей:

- **развитие коммуникативной компетенции** на бурятском языке в совокупности ее составляющих - речевой, языковой, социокультурной, компенсаторной, учебно-познавательной;

речевая компетенция - развитие коммуникативных умений в четырех основных видах речевой деятельности (говорении, аудировании, чтении, письме);

языковая компетенция - овладение новыми языковыми средствами (фонетическими, орфографическими, лексическими, грамматическими) в соответствии с темами, сферами и ситуациями общения, отобранными для основной школы; освоение знаний о языковых явлениях бурятского языка, разных способах выражения мысли в русском и бурятском языке;

социокультурная компетенция - приобщение учащихся к культуре, традициям бурятского народа, с учетом социально-экономических, этнокультурных, этнонациональных и других особенностей региона, в рамках тем, сфер и ситуаций общения, отвечающих опыту, интересам, психологическим особенностям учащихся основной школы на разных ее этапах (V-VII и VIII-IX классы); формирование умения представлять свою республику, культуру ее народов в условиях межкультурного общения;

компенсаторная компетенция - развитие умений выходить из положения в условиях дефицита языковых средств при получении и передаче информации;

учебно-познавательная компетенция - дальнейшее развитие общих и специальных учебных умений; ознакомление с доступными учащимся способами и приемами самостоятельного изучения языков и культур, в том числе с использованием новых информационных технологий;

- **ценностно-смысловые компетенции** - компетенции в сфере мировоззрения, связанные с ценностными ориентирами ученика, его способностью видеть и понимать окружающий мир, ориентироваться в нем, осознавать свою роль и предназначение, уметь выбирать целевые и смысловые установки для своих действий и поступков, принимать решения. Данные компетенции обеспечивают механизм

развитие и воспитание понимания у школьников важности изучения бурятского языка в современных условиях развития нашего общества и потребности пользоваться им как средством общения, познания, самореализации и социальной адаптации; воспитание качеств

гражданина, патриота; развитие национального самосознания, стремления к взаимопониманию между людьми разных национальностей, толерантного отношения к проявлениям иной культуры.

- валеологические:

- ✓ Соблюдение надлежащей обстановки и гигиенических условий в классе
- ✓ Правильное чередование количества и видов преподавания (словесный, наглядный, аудиовизуальный, самостоятельная работа и т.д.)
- ✓ Контроль длительности применения ТСО (в соответствии с гигиеническими нормами)
- ✓ Включение в план урока оздоровительных моментов на уроке: физкультминутки, динамические паузы, минуты релаксации, дыхательная гимнастика, гимнастика для глаз.
- ✓ Соблюдение комфортного психологического климата на уроке.
- ✓ Создавать здоровый психологический климат на уроках, повышать мотивацию учащихся.

Ведущие принципы.

Главным принципом конструирования содержания курса является **гуманистическая направленность**, суть которой состоит в том, чтобы которую изучают для того, чтобы понимать и правильно решать проблемы каждого человека и общества в целом, а также в организации, использовании учителем педагогических технологий сотрудничества и личностно-ориентированного обучения. Также ведущими принципами являются следующие дидактические принципы:

- ✓ В основу содержания и структуры предмета положен дидактический принцип **личностно-ориентированного обучения**, в качестве главного объекта учебно-воспитательного процесса рассматривающий учащегося с его индивидуальными особенностями восприятия и осмысления фундаментальных и прикладных знаний и умений;
- ✓ В курсе обеспечено **единство содержательной и процессуальной сторон обучения**, которое подразумевает не только передачу учащимся определенной системы научных знаний и умений, но и обучение их способам учебной деятельности по самостоятельному добыванию упомянутых знаний и умений с применением новейших учебных технологий и форм организации учебного процесса;
- ✓ **Принцип компетентностного подхода**, т.е. конечный результат обучения определяется не столько суммой приобретенных знаний, сколько умением применять их на практике, в повседневной жизни, использовать для развития чувственных, волевых, интеллектуальных и других качеств личности учащегося.
- ✓ **Для организации учебного процесса учитываются следующие принципы:** *Субъектный подход*, который реализуется через использование принципа свободы выбора и создание ситуации, где каждый ученик оказывается в субъектной позиции (ему необходимо самостоятельно ставить цели, самостоятельно выбрать способы своей деятельности, анализировать и оценивать результаты).

Интерактивный подход, при которой ученик и учитель являются партнерами в проектировании, подготовке и осуществлении деятельности.

Содержание учебного предмета

5 –дахи класста үзэхэнөө дабталга(11ч). Манда эб найрамдал хэрэгтэй. Сентябрийн 1 –эрдэм мэдэсын жабхаланта хайндэр .Фонетикэ (Аялган ба хашалган зүб бэшэлгэ)Аялгануудай тааралдал, нугарал. Омоним, синоним,антоним. Холбуулал.Диктант.Түрэлхи хэлэнэй удха шанар.

Фразеологи (3ч) фразеологи тухай мэдэс.эМорфологи. Шалгалтын хүдэлмэри. Хэлэлгын хубинууд. Оршуулга. Аман ба бэшэмэл хэлэ хүгжөөлгэ.

Грамматика (4час)

Юумэнэй нэрэ (21) Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосоЮумэнэй нэрэ. Юумэнэй нэрын удха шанар.Хүниие ба хүнһөө бэшэ юумэ тэмдэглэһэн юумэнэй нэрэнүүдЮорын ба тусхайта юумэнэй нэрэнүүдДиктант «Тэжээмэл галуун»Юумэнэй нэрые хандалга болон хэрэглэлгэ.Хандалга. Мэдүүлэлэй гэшүүдээр шүүлбэри .Юумэнэй нэрэнүүдэй нэгэнэй ба олоной тоо.олоной тоогой залгалтануудые зүб бэшэлгэ. олоной тоогой залгалтануудые зүб бэшэлгэ.олоной тоогой залгалтануудые зүб бэшэлгэ.Юумэнэй нэрын зохилдол. Нэрын ба хамаанай падежүүд. Зүгэй ба үйлын, падежүүд.Тест. Шалгалта Зэбсэгэй, хамтын ба гаралай падежүүд .Падежүүдэй илгарал. Юумэнэй нэрын нюурта хамаадал. Ээ-эй залгалтануудые зүб бэшэлгэ ..Юумэнэй нэрын морфологическа шүүлбэри Диктант. Юумэнэй нэрын бии бололго.

Үгүүлэл. 1час Текст

Тэмдэгэй нэрэ(10час). Тэрэнэй удха шанар. Синтаксическа үүргэнь Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүд Тэмдэгэй нэрын бии бололго

Тэмдэгэй нэрын нуурида болоһон хубилалтануудТэмдэгэй нэрые юумэнэй нэрын орондо хэрэглэлгэТэмдэгэй нэрэнүүдые дабталга .Диктант
Үгүүлэл.

Тоогой нэрэ(13час)Тоогой нэрын удха шанарТоогой нэрын илгарал Тоолоһон тоогой нэрын –Н хашалганиие уналга Тоогой нэрын зохилдол.Тоогой нэрын хамаадал Тоогой нэрэнүүдые хэрэглэжэ нураха Диктант

Үгүүлэл.Текст1час

Түлөөнэй нэрэ (16 час) Удха шанар Түлөөнэй нэрын илгарал Түлөөнэй нэрэнүүдэй олоной тооТүлөөнэй нэрэнүүдэй зохилдолТүлөөнэй нэрэнүүдэй хамаадал

Үгүүлэл.Текст1час

Дайбар үгэ(13 час)Тэрэнэй удха шанар Дайбар үгын бии болодог аргуудДайбар үгэнүүдэй хамаадал Изложени

Үгүүлэл.Текст1час

Дабталга. (7) Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Рассказ «Хабарай байгаали» зурагаар зохёолго. Хэлэлгын хубинуудаар дабталга .Хэлэлгын хубинуудаар дабталга. Тоогой нэрэ, түлөөнэй нэрэнүүдКроссворд «Бидэ илахабди»Тест. Түрэл буряад хэлэндээ дуратайб даа!

Холбоо хэлэлгэ хугжоолгэ (8час)

Календарно-тематическое планирование

№	Тема урока	Кол-во часов	По плану	Факт
1	5 –дахи класста үзэхэнөө дабталга(11 ч) Манда эб найрамдал хэрэгтэй. Сентябриин 1 –эрдэм мэдэсын жабхаланта һайндэр	1		
2	Фонетикэ (Аялган ба хашалган зүб бэшэлгэ)	1		
3	Аялгануудай тааралдал, нугарал , хубарил	1		
4	Омоним, синоним,антоним	1		
5	Холбуулал	1		
6	Диктант	1		
7	Түрэлхи хэлэнэй удха шанар	1		
8	Лексикологи.Толинууд	1		
9	Фразеологизмууд , тэдэнэй гол шэнжэнүүд(3 час)	1		
10	Фразеологизмын синтаксическа үүргэ	1		
11	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	1		
12	Грамматика.Морфологи (4час)	1		
13	Грамматика Морфолги.	1		
14	Хэлэлгын хубинуудай лексическэ категори	1		
15	Хэлэлгын хубинуудай грамматическа, синтаксическэ категоринууд	1		
13	Морфологи (5час)	1		
14	Шалгалтын хүдэлмэри. Хэлэлгын хубинууд	1		
15	Оршуулга. Аман ба бэшэмэл хэлэ хүгжөөлгэ	1		
16	Хэн?Юун? викторина	1		
17	Диктант «Тэжээмэл галуун»	1		
18	Юүмэнэй нэрэ (21час)	1		

19	Хандалга. Мэдүүлэлэй гэшүүдээр шүүлбэри	1		
20	Юумэнэй нэрэнүүдэй нэгэнэй ба олоной тоо	1		
21	олоной тоогой залгалтанууды зүб бэшэлгэ	1		
22	олоной тоогой залгалтанууды зүб бэшэлгэ	1		
23	олоной тоогой залгалтанууды зүб бэшэлгэ	1		
24	Юумэнэй нэрын зохилдол	1		
25	Нэрын ба хамаанай падежүүд	1		
26	Зүгэй ба үйлын, падежүүд	1		
27	Тест. Шалгалта	1		
28	Зэбсэгэй, хамтын ба гаралай падежүүд	1		
29	Падежүүдэй илгарал	1		
30	Юумэнэй нэрын нюурта хамаадал Ээ-эй залгалтанууды зүб бэшэлгэ	1		
31	Юумэнэй нэрын морфологическа шүүлбэри	1		
32	Диктант. Юумэнэй нэрын бии бололго	1		
33	Үгүүлэл. Текст	1		
34	Изложени «мэхэтэй унэгэн»	1		
35	Буряд хэлэн баян даа!	1		
36	Хэлэлгын хубинуудай илгарал	1		
37	Тэмдэгэй нэрэ(10час). Тэрэнэй удха шанар.	1		
38	Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүд	1		
39	Тэмдэгэй нэрын бии бололго	1		
40	Тэмдэгэй нэрын хуурида болоһон хубилалтанууд	1		
41	Тэмдэгэй нэры юумэнэй нэрын орондо хэрэглэлгэ	1		
42	Тэмдэгэй нэрэнүүды дабталга, Диктант	1		
43	Синтаксическа үүргэнь	1		
44	Үгүүлэл.Текст	1		
45	Шалгалтын асуудалнууд	1		
46	Даабаринууд	1		
47	Тоогой нэрэ(13 час)	1		
48	Тоогой нэрын удха шанар	1		

49	Тоогой нэрын илгарал	1		
50	Тоолоһон тоогой нэрын –Н хашалганиие уналга	1		
51	Тоогой нэрын зохилдол	1		
52	Тоогой нэрын хамаадал	1		
53	Тоогой нэрэнүүдые хэрэглэжэ һураха	1		
54	Диктант	1		
55	Шалгалтын асуудалнууд	1		
56	Даабаринууд	1		
57	Буряад хэлэн баян даа!	1		
58	Уран оршуулагша	1		
59	Хэлэлгын хубинууд	1		
60	Түлөөнэй нэрэ (16) Удха шанар	1		
61	Түлөөнэй нэрын илгарал	1		
62	Түлөөнэй нэрэнүүдэй олоной тоо	1		
63	Түлөөнэй нэрэнүүдэй зохилдол	1		
64	Түлөөнэй нэрэнүүдэй хамаадал	1		
65	Диктант	1		
66	Түлоонэй нэрын илгарал	1		
67	Түлоонэй нэрын зохилдол	1		
68	Түлоонэй нэрын хамаадал	1		
69	Түлоонэй нэрын хэрэглэлгэ	1		
70	Үгүүлэл	1		
71	Хэлэлгын хубинууд викторина	1		
72	Изложени	1		
73	Рассказ «Минии эрмэлзэл»	1		
74	Шалгалтын асуудалнууд	1		
75	Тест	1		
76	Дайбар үгэ(13 час) Тэрэнэй удха шанар	1		
77	Дайбар үгын бии болодог аргууд	1		
78	Дайбар үгэнүүдэй хамаадал	1		
79	Дайбар үгэнүүдэй удхаараа илгарал	1		

80	Дайбар үгэнүүдэй хэлэлгэдээ хэрэглэлгэ	1		
81	Дайбар угэ хамаадал	1		
82	дайбар угын илгарал	1		
83	Шалгалтын асуудалнууд	1		
84	Тестовэ ажал	1		
85	Дабталгын асуудалнууд	1		
86	Үгүүлэл.Текст	1		
87	Уран бэшэлгэ	1		
88	Даабаринууд	1		
89	Дабталга. (бчас)	1		
90	Юумэнэй нэрэ	1		
91	Тэмдэгэй нэрэ	1		
92	Тоогой нэрэ	1		
93	Тулоонэй нэрэ	1		
94	Дайбар угэ	1		
95	Холбоо хэлэлгэ хугжөөлгэ(8час)	1		
96	Рассказ «Хабарай байгаали» зурагаар зохёолго	1		
97	Хэлэлгын хубинуудаар дабталга	1		
98	Хэлэлгын хубинуудаар дабталга	1		
99	Тоогой нэрэ, түлөөнэй нэрэнүүд	1		
100	Кроссворд «Бидэ илахабди»	1		
101	Шалгалтын ажал	1		
102	Түрэл буряад хэлэндээ дуратайб даа	1		

**Учебно-методического обеспечения образовательного процесса
Литература для учителя**

1. Б.Б.Батоев «Буряад хэлэнэй бэшэгэй дуримдэ һургаха методико» - Улаан – Удэ: 2001.
2. С.Г.Будаин, Ж.Д. Жамбуева, Я.Ц. Ивахинова, Ц.В.Лубсанова. «Буряад хэлээр тестнууд»
3. Батоев Б.Б, Аюрзанайн А.А. «Изложенииин текстнүүдэй суглуулбари» - Улаан – Удэ: «Бэлиг» хэблэл
4. Диктантнуудай суглуулбари. - Улаан -Удэ: 2002.
5. Монголова Г.С.«Формирование коммуникативной компетенции на уроках бурятского языка и литературы» - Улюн: 2008.

6. Мархаева С.Ж. «Буряад хэлээр тестнууд» - Улаан – Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008.
7. Санжаева А.Б. Буряад хэлээр лабораторно-практическа худэлмэринууд - Улаан – Удэ: БГУ, 2000.

Литература для учащихся:

1. «Буряад хэлэн» электронный учебник бурятского языка «Сансар» студия, 2006.
2. Гомбоев Б.Б. «Буряад хэлээр тестнүүд». 5- 6 дахи класс.- Улаан - Удэ: «Бэлиг», 2018.
3. Доржиев Д.Д. «Мүнөөнэй буряад хэлэн» - Улан Удэ: «Бэлиг», 2005.
4. Мархаева С.Ж. «Буряад хэлээр тестнууд» - Улаан - Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008

Требования к подготовке учащихся.

Нурагшад зургаадахи класс дүүргэхэдээ, иимэнууд шадабаритай болон дадалтай болохо ёһотой:

Зургаадахи класста үзэһэн хэлэлгын хубинууд болон тэдэнэй грамматическа шэнжэнүүдые һайнаар мэдэхэ. 1-5 классуудта үзэһэн хүшэр үгэнүүдэй бэшэгэй дүримуудые мэдэхэ, хэлэлгэдээ зүбоор хэрэглэжэ шадаха. Олон удхатай үгэнүүдэй илгаае мэдэхэ, хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэхэ. Словарь хэрэглэжэ, хүшэр үгэнүүдэй тайлбари хэжэ шадаха. Нурагшад юумэнэй, тэмдэгэй, тоогой нэрэнүүдые, дайбар үгэнүүдые хэлэлгэдээ хэрэглэжэ шадаха.

Орёо түсэб зохёохо. Дэлхэйн байгаали гү, али ямар нэгэн юумэн тухай тобшоор, зүбоор юрэ хоорэхэ, бэшэхэ.

Сочинени бэшэхэ материала суглуулха, зүбоор һанал бодолоо удаа дараалан бэшэхэ шадабаритай болохо.

1. Бэшэхэ гүрим.

1. Нэн түрүүн найруулгынгаа темэ шэлэгты.
2. Гол бодол яажэ элирүүлхэ. Тодорхойло.
3. Гол бодолоо элирүүлээд, эпиграф шэлэгты.
4. Түсэб зохоогты.
5. Түсэбэй пункнуудые тодорхойло материала тэмдэглэгты, тон шухала бодолнуудаа онсологты.
6. Бодолоо баталһан цитатануудые, жэшээнүүдые абагты.
7. Түсэбэйнгоо ёһоор материала гүримшуулагты.
8. һанал бодолойнгоо удаа дараалан һубариһые, хубинуудайнь хоорондохолбооень, хэмжүүрыннь анхарагты.
9. Бэшэһэн найруулгаяа дэбтэртээ сагаалан буулгажа бэшэгты.

II. Юрэнхы түсэб тухай.

1. Оролто хуби. Автор тухай мэдээн тон тобшоор үгтэхэ. Сочинениин гол бодол шэглэл тодорхойло, юун тухай бэшэхэ байһыетнай элирүүлхэ үүргэтэй.

2. Гол хуби. Сочинениин темэ задалжа, гол асуудалнуудые тодорхойлон, тобшололдо асарха зорилголотой.

3.Түгэсхэл. Бэшэһэн матералыетнай согсолхо, онсолхо. Оорынтнай ханал бодол элирүүлхэ ёһотой.

Диктант сэгнэлтэ:

«5»-*сэгнэлтэ* алдуугүй бэшэһэн гү, али шухала бэшэ 1 бэшэгэй дүримоор гү, али шухала бэшэ 1 сэглэлтээр алдуутай байһан хүдэлмэрийн түлоо табижа;

«4»- *сэгнэлтэ* диктант соо 2 бэшэгэй дүримоор ба 2 сэглэлтээр байһан гү, али 1 бэшэгэй, 3 сэглэлтээр алдуутай байһан гү, али бэшэгэй дүримоор алдуугүй аад, 4 сэглэлтээр алдуутай байһан хүдэлмэрийн түлоо табижа болохо. Мүн «4» сэгнэлтэ 3 бэшэгэй дүримоор алдуутай аад, сэглэлтын тэмдэгтэ алдуугүй хаань табижа болохо.

«3» *сэгнэлтэ* 4 бэшэгэй дүримоор, 3 сэглэлтээр алдуутай аад гү, али 3 бэшэгэй дүримоор, 5 сэглэлтээр алдуутай байһан, үгышые хаа бэшэгэй дүримоор алдуугүй аад, 7 сэглэлтээр алдуутай диктантын түлоо табижа. Юрэнхыдоо буряад хэлэ муу мэдэдэг һурагшадта 5 бэшэгэй дүримоор ба 4 сэглэлтээр алдуутай байгаашые хадань табижа болохо. Мүн баһа «3» сэгнэлтые диктант соо бэшэгэй дүримоор ба сэглэлтээр 6 алдуутай байхаданьшые табижа болохо.

«2»-*сэгнэлтэ* 7 бэшэгэй дүримоор ба 7 сэглэлтээр алдуутай гү, али 6 бэшэгэй дүримоор, 8 сэглэлтээр алдуутай гү, али 5 бэшэгэй дүримоор, 9 сэглэлтээр алдуугай, мүн 8 бэшэгэй дүримоор, 6 сэглэлтээр гү, али энээнһээшые олон алдуутай диктантын түлоо табижа.

Бэшэгдэхэ ажалай хэмжээн

Класс	Диктант	Изложения	Сочинени
5	70-80 үгэтэй	90-120 үгэтэй	Тетрадин 1 нюурһаа бага бэшэ
6	80-90 үгэтэй	130-150 үгэтэй	1 нюур хахадһаа бага бэшэ
7	90-100 үгэтэй	170-180 үгэтэй	2 нюурһаа бага бэшэ
8	110-110 үгэтэй	180-220 үгэтэй	2 хахадһаа бага бэшэ
9	120-130 үгэтэй	230-250 үгэтэй	3 нюур хахадһаа бага бэшэ
10	-	-	4 нюурһаа бага бэшэ
11	-	-	5-6 нюурһаа бага бэшэ

VII. Система оценивания.

Нэгэдэмэл шалгалтын хүдэлмэри.

Диктантһаа ба нэмэлтэ грамматическэ болон бэшэгэй дүримоор гү, али лексическэ даабариһаа бүридэһэн шалгалтын хүдэлмэридэ түд бүридэнь сэгнэһэн хоёр сэгнэлтэ табижа.

Нэмэлтэ даабари дүүргэһые иимээр сэгнэхэ:

«5» *сэгнэлтэ*-һурагшадай бүхы даабария дүүргэһэн байгаа хаань;

«4»- *сэгнэлтэ* –даабарийн гурбанай хоёр хубиие зүбоор дүүргэһэн байгаа хаань;

«3»- сэгнэлтэ даабарин хахадые зүбоор дүүргэһэн хүдэлмэрийн түлоо;

«2»- сэгнэлтэ даабарин гурбанай нэгэ хуби зүбоор дүүргэжэ шадаагүй гү, али даабари дүүргэжэ шадаагүй гү, али даабари дүүргэжэ шадаагүй байгаа хаань табиha.

Найруулга сэгнэлгэ

Найруулга бэшүүлхэ текст хургалгын, болбосоролой, хүмүүжүүлгын зорилго хангаһан, удхынгаа ба үгэ хэлэнэйнгээ талаар хурагшадай бэшэжэ шадахаар байха ёһотой.

Хурагшадай найруулгада хоёр сэгнэлтэ табиha. Тэдэнэй бэшэһэн найруулга сэгнэхэдээ, иимэ эрилтэ хараадаа абаха:

-хурагшын хэр зэргэ текстын гол удха ойлгоһые;

-текстын удха хэр зэргээр дамжуулааб;

-найруулгын удаа дара ба холбооо;

-үгэ шэлэн абаһые, мэдүүлэл зүбоор зохёоһые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо болон гүрим, олон янзын мэдүүлэл хэрэглэһэниие, сэхэ болон ооршэлэн хэлэлгэ тааруулан зохёоһые;

-найруулгын стилистичекэ һайн талые (үгэ, мэдүүлэлэй олон янза, хэлэнэй баялиг зүбоор хэрэглэлгэ);

-бэшэгэй дүримдэ, сэглэлтын тэмдэгтэ гаргаһан алдуу

Зохёолго, найруулга сэгнэхэдээ, хоёр сэгнэлтэ табиha:

1)удхын болон хэлэлгын түлоо; 2) зуб бэшэлгын түлоо

Сэгнэлтэ	Зохёолой удха, хэлэлгэ	Зүб бэшэлгэ
5	-хүдэлмэрийн удха зохёолой темэдэ таараһан -алдуу үгы -Үгын бялиг, элдэб янзын конструкитай мэдүүлэл ,үгэ зүбоор хэрэглэгдэһэн -текстын стиль болон уран найруулга тааралданхай Хүдэлмэри соо хэлэлгын удхада нэгэ дутагдал байжа болохо	Бэшэгэй дүримоор, сэглэлтын тэмдэгээр гү, али 1 грамматическэ алдуу байжа болохо
4	Хүдэлмэрийн удха темэдэ юрынхыдоо таараһан -удхань гол түлэб зүбшые һаа, багахан хазагайтай -Һанал бодолоо найруулхадаа удаа дарааень бага зэргэ эбдэһэн -Элдэб янзын лексическэ ба грамматическэ байгуулга хэрэглэжэ шадаһан -Хүдэлмэрийн стиль нэгэдэнги, холбоогоороо ба уран найруулгаараа онсо илгарһан -Хүдэлмэри соо удхын талаар 2-3-һаа дээшэ бэшэ, хэлэлгээр 3-4 дутагдал дайралдахадань	Бэшэгэй дүримоор 2-3 сэглэлтын тэмдэгээр 1-2 алдуу гү, али бэшэгэй дүримоор алдуугүй аад, 3-4 сэглэлтын тэмдэгээр алдуутай байжа болохо. Мүн 2 гармматическэ алдуу байжа болохо

3	<p>- Хүдэлмэри темэхээ яһала хазагайрһан</p> <p>- Хүдэлмэри гол шухала зүйлдоо тааранги аад, тэрээн соо зарим нэгэ фактичкэ дутагдал гаргагданхай</p> <p>- Найруулгынгаа удаа дара зари газарта эбдэрһэн</p> <p>- Үгэ хэлэниинь түлюур, нэгэ янзын байгуулгатай мэдүүлэлтэй, үгэ буруугаар хэрэглэһэн</p> <p>- Хүдэлмэриин стиль нэгэ янза болоогуй, үгэ хэлэниинь уран хурса бэшэ</p> <p>- Хүдэлмэри соо 4-һоо дээшэ бэшэ удхын алдуу ба хэлэлгээр 5-6 дутагдалтай</p>	<p>Бэшэгэй дүримоор 4 ба 4 сэглэлтын алдуу гү, али 3 бэшэгэй дүримоор ба 5 сэглэлтын алдуу гү , али бэшэгэй дүримоор алдуугүй аад, 7 сэглэлтын алдуутай, мүн баһа 4 грамматическэ алдуу гаргагдаһан байхадань табиха</p>
2	<p>Хүдэлмэри темэдэ таараагүй</p> <p>Олон дутагдалтай</p> <p>- Хүдэлмэриин бухы хуби хойно хойноһоо бэшэгдээгүй, хоорондоо удхын талаар холбоогүй, хүдэлмэридоо түсэб батимталаагүй</p> <p>- Хүдэлмэриин үгэ хэлэниинь ядуу, үгэ үсоон дабтагдадаг, нэгэ янзын богонихон мэдүүлэлээр бэшэгдэһэн, үгэнүүд буруу хэрэглэгдэһэн</p> <p>- Нэгэ янзын стиль баримталагдаагүй, удхадань 7-һоо дээшэ ба хэлэлгэдэнь 7 алдуунууд хүдэлмэри соо дайралдахадань, мун удхыень юрынхыдоо дамжуулжа шадаагүй байхадань</p>	<p>Бэшэгэй дүримоор 7 ба сэглэлтын 7 алдуу гү, али бэшэгэй дүримоор 6 ба сэглэлтын 8 ба тэрээнһээ дээшэ алдуунууд, бэшэгэй дүримоор 5 ба сэглэлтын тэмдэгээр 9 ба тэрээнһээ дээшэ алдуунууд , бэшэгэй дүримоор 8 ба сэглэлтын тэмдэгээр 6 ба тэрээнһээ дээшэ алдуу, мүн 7 ба тэрээнһээ дээшэ грамматическэ алдуу гаргагданхай</p>

**Перечень учебно-методического обеспечения
Литература для учителя**

8. Б.Б.Батоев «Буряад хэлэнэй бэшэгэй дуримдэ хургаха методико» - Улаан – Удэ: 2001.
9. С.Г.Будаин, Ж.Д. Жамбуева, Я.Ц. Ивахинова, Ц.В.Лубсанова. «Буряад хэлээр тестнууд»
10. «Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ» - Улаан – Удэ: «Бэлиг», 2007.
11. Б.Б.Батоев «Буряад хэлэнэй бэшэгэй дуримдэ хургаха методико» - Улаан – Удэ:2001.
12. Батоев Б.Б, Аюрзанайн А.А. «Изложения текстнүүдэй суглуулбари» - Улаан – Удэ: «Бэлиг» хэблэл
13. Диктантнуудай суглуулбари. - Улаан -Удэ: 2002.
14. Монгорова Г.С.«Формирование коммуникативной компетенции на уроках бурятского языка и литературы» - Улюн: 2008.

15. Мархаева С.Ж. «Буряад хэлээр тестнууд» - Улаан – Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008.
16. Намжилон Л. «Оюун түлхюур» - Улаан - Удэ: «Республиканская типография», 2010.
17. Санжаева А.Б. Буряад хэлээр лабораторно-практическа худэлмэринүүд - Улаан – Удэ: БГУ,2000.
18. Цыдыпов Ц.Ц. «Буряад хэлэнэй морфологи» - Улаан - Удэ: 2003.

Литература для учащихся:

5. «Буряад хэлэн» электронный учебник бурятского языка «Сансар» студия, 2006.
6. Гомбоев Б.Б. «Буряад хэлээр тестнүүд». 5- 6 дахи класс.- Улаан - Удэ: «Бэлиг», 2008.
7. ДоржиевД.Д. «Мүнөөнэй буряад хэлэн» - Улан Удэ: «Бэлиг», 2005.
8. Дондуков У-Ж. Ш., Лхасаранова Б.Б. «Учебник бурятского языка» - Улан – Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2006.
9. Мархаева С.Ж. «Буряад хэлээр тестнууд» - Улаан - Удэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008.
10. НамтаровЖ. Д, Санжаева А.Б. «Буряад хэлэнэй грамматикаар даабаринууд болон тайлбаринууд» - Улаан – Удэ: БГУ, 2006.
11. Намжилон.Л.Б, Жамбалова О.Ц. «Буряад хэлэн» - Улаан – Удэ: Буряадай номой хэблэл, 1993.
12. Намжилон Л. «Оюун түлхюур» - Улаан - Удэ: «Республиканская типография», 2010.

Намарай эхин

Ангама халуун болохоёо болёод, хэрюун болобо. хүнинь хүйтэн. Зарим жэлдэ август нарада хюруу унадаг. Тиэхэдэнь модоной үнгэ буурадаг. Үгэрсэ, помидор хюрууһаа урид хуряана. Хартаабха, капуста, морхооб хюрууда гэмтэдэггүй. Эдээшэһэн таряа хуряжа эхилнэ.

Хуһанай зарим набшаһад шарлаа. Уляһанай набшаһад улайгаа.

Шубуудай уургай хоһон. Дулаан орон руу ниидэдэг шубууд холын аянда бэлдэнэ. Хараасгай бусажа эхилээ. Наядаа бусад олон шубууд хойноһоонь ниидэн ошохо.

Хэрмэд модоной гэшүүһэндэ нархьяг үлгэжэ хатаана, модоной хүнды соо намар суглуулна. Хулганашье нүхэн соогоо орооһо суглуулна.

Ямаршье амитан үбэлдэ бэлэдхэжэ эхилнэ. (81 үгэ)

Изложени нара дээрэхи басаган

Нэгэ тосхондо Чан Э гэжэ басаган ажаһуудаг һэн ха. Ухаамгай, урихан тэрэ басагыё булта хүнүүд һайхашаадаг байгаа гэхэ. Тэрэнэй үшөө багахан байхада эхэнь наһа бараба. Хойто эхэнь тэрээндэ гансата дурагүйдэжэ, сохидог, хараадаг, элдэбээр доромжолдог болобо.

Нэгэтэ басаган хани басагадаараа далайн дун суглуулхаяа ошобо. Эрье дээрэ абаашаһан туулмагтай эдихэ юумэеэ табихадань, муухай үнэр танар гараба. Тайлаад харахадань, эдихэ юумэнэйнь орондо хүнэй аргал байжа байба. Муу зантай хойто эхынь хэһэн юумэ гэжэ басаган ойлгоод, досоонь муудаба. Хани басагадынь тэрээнээ аргадажа оробо.

Басаган гашуудалтайгаар уйлан иигэжэ хэлэбэ:

-Болиит даа, хани басагадни, намайе бү хайрлагты. Иимэ байдалһаа би эсээб! Тэнгэридэ ниидэжэ гарахаяа ханааб, магад тэндэ амар заяагаа оложо болохоб. Таба хоноһон хойно нара дээрэ һүүдэр хараа һаа. Тэрэниие намай гэжэ ойлгооройгты.

Хани басагадынь гайхалсан тэрэниие шагнабад. Нэгэ мэдэхэдэнь, басаган гэнтэ үгы болошоһон байба, харин гансал туулмагтай юумэнь элһэн дээрэ хэбтэбэ.

Хани басагадынь гэртээ ерээд, табадахи үдэрэй үдэшыё тэсэжэ ядан хүлээбэд. Нарын аргаахан хөөрэн гарахадань, нээрээшыё дээрэнь хүнэй һүүдэр эли тодоор харагдажа байба. Тэрэнь үнэхөөрөөшье эдир залуу басаганай түхэлтэй байгаа. (140 үгэ)

1. Юумэнэй нэрэ гэжэ юуб?
2. Юумэнэй нэрын нэгэнэй ба олоной тоо тухай юу мэдэхэбта? Ямар юумэнэй нэрэнүүд олоной тоогой залгалта абангүй, олон юумэ тэмдэглэһэн байдаг бэ?
3. Юумэнэй нэрын удхаараа, түхэлөөрөө, үүргээрээ илгарал.
4. Юумэнэй нэрын зохилдол тухай бэшэхэ.
5. Ньюрта хамаадал гэжэ юуб? Ямар удхаар хэрэглэгдэнэб? Залгалтануудынь хэлэгты.
6. Юумэнэй нэрын бии бололго. Ямар хэлэлгын хубинууднаа, ямар суффикснуудай хүсөөр бии болоноб?
7. Юумэнэй нэрэнүүдэй мэдүүлэл соо ямар синтаксическа үүргэ дүүргэнэб?

Вариант 2

1. Тэмдэгэй нэрын удха шанар. Тэрэнэй илгарал.
2. Тэмдэгэй нэрын бии бололго. Зохилдол. Хамаадал.
3. Тэмдэгэй нэрын синтаксическа үүргэ.
4. Тоогой нэрэ гэжэ юуб? Илгарал. Залгалтануудынь
5. Тоогой нэрэнүүд мэдүүлэл соо ямар үүргэ дүүргэнэб?

Тест Лексикологи

1. Лексикэ гэжэ юун бэ?
А) абтаһан үгэнүүдүү
Б) Үндэһэн буряад үгэнүүд
В) хэлэнэй словарна бүридэл
2. Лексикэ гэжэ үгэ анхан ямар хэлэнһээ абтаһан бэ?
А) Ород
Б) Грек
В) Француз
3. К.М.Черемисовэй зохёһон «Буряад –ород словарь» соо хэды үгэб?
А) 44 000
Б) 45 000
В) 46 000
4. Үгэнүүдэй удха ямар толи соо хаража болохоб?
А) Орфографическа
Б) Тайлбарилһан

- В) Орфоэпическэ
5. Удхын тайлбарилга уншаад, ямар үгэб гэжэ таагты: Гарай сарбууда зүүдэг гоёолто
- А) Бэһэлиг
Б) Хоолобшо
В) Бугааг
6. Бууза, хугабша, орёомог, шабай-юугээр бэлдэгдэһэн хоол бэ?
- А) Мяхаар
Б) Гурилаар
В) хүөөр
7. Хилээмэн, ёпоошхо, алаади - юугээр бэлдэгдэһэн хоол бэ?
- А) Мяхаар
Б) Гурилаар
В) хүөөр
8. Аарса, хүрэнгэ, үрмэ - юугээр бэлдэгдэһэн хоол бэ?
- А) Мяхаар
Б) Гурилаар
В) хүөөр
9. Тибһэн, мангир, хаяар – эдэ юуд бэ?
- А) Сагаан эдээн
Б) Ургамал
В) Жэмэс
10. Алирһан, мойһон, нэрһэн - эдэ юуд бэ?
- А) Модод
Б) Жэмэсүүд
В) Шубууд
11. Тула, хилмэ, нюлгар – эдэ юуд бэ?
- А) Адуу мал
Б) Шумуулнууд
В) Загаһад
12. Хамтадаа нэгэ удха тэмдэглэдэг хоёр үгыг юун гэдэг бэ?
- А) Омономууд
Б) Холбуулалнууд
В) Эхир үгэнүүд

13. Ямар холбуулал соо шүдэн гэжэ үгэ шэлжэһэн удхатайб?

- А) Хурса шүдэн
- Б) Тармуурай шүдэн
- В) Борнойн шүдэн

14. Алиниинь шэлжэһэн удхатайб?

- А) Булад һэлмэ
- Б) Булад шудхалга
- В) Булад зүрхэн

15. Ямар үгэнүүд синонимууд болоногүйб?

- А) Сомоо- һүри
- Б) Гар - толгой
- В) Сухал – боохо